

VUK RADOVIĆ

NEVOLJNI PRESTANAK PRIVREDNOG DRUŠTVA ZBOG BLOKADE I UGNJETAVANJA MANJINE

Srpsko kompanijsko pravo daje članovima privrednih društava pravo da zahtevaju od suda da naloži pokretanje postupka likvidacije. U ovom radu autor analizira materijalne uslove koji moraju biti ispunjeni da bi sud doneo ovakvu odluku. Najvećim delom rad se bavi razlozima (materijalnopravnim pretpostavkama) za prestanak, i to prevashodno blokadom društva i ugnjetavanjem manjine. Ova tema je aktuelna iz najmanje tri razloga. Prvo, u sudskoj praksi su sve češći slučajevi pokretanja ovakvih postupaka, a o mnogim spornim pitanjima još uvek nisu zauzeti zajednički stavovi. Drugo, u domaćoj teoriji se nedovoljno razume suština ovog prava članova, te se ono gotovo isključivo vezuje za prava manjinskih članova. Treće, zakonske odredbe su veoma neprecizne i široko formulisane, te omogućavaju raznovrsna tumačenja. Ovaj rad ima za cilj da objasni suštinu svakog od razloga za prestanak privrednog društva po ovom osnovu, sa posebnim osvrtom na njihovo razumevanje u uporednoj sudskoj praksi.

Ključne reči: likvidacija, akcionarsko društvo, manjinski akcionari, blokada, ugnjetavanje manjine, standard razumnih očekivanja

U V O D

Likvidacija privrednog društva je, po pravilu, posledica ili volje samog društva ili nekih nezakonitosti vezanih za osnivanje, poslovanje ili organizaciju

Prof. dr Vuk Radović, LL.M. (University of Pittsburgh), redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, e-mail: vuk@ius.bg.ac.rs

privrednog društva. To su uobičajeni i nesporni likvidacioni razlozi, i sva razvijena kompanijska zakonodavstva ih poznaju. Između ove dve grupe razloga (voljnih i nevoljnih) neka zakonodavstva poznaju i mogućnost likvidacije na zahtev člana odlukom suda. Ovaj likvidacioni razlog ima voljni element, jer neki članovi društva žele pokretanje postupka likvidacije, ali i nevoljni element, koji se ispoljava u nepostojanju volje ostalih članova i društva u celini. Kako broj članova koji žele likvidaciju nije dovoljan za donošenje odluke o prestanku društva, to je pokretanje sudskog postupka jedina mogućnost da se ishoduje prestanak društva. Za razliku od nevoljnih razloga, koji uvek podrazumevaju postojanje nekih nezakonitosti (na primer, ništav osnivački akt ili nedostavljanje godišnjih finansijskih izveštaja), ovde akcenat nije na nezakonitostima, već na nekim unutrašnjim problemima, koji onemogućavaju nesmetano funkcionisanje i rad privrednog društva. Ovo je jedini likvidacioni razlog kod koga se ispituju odnosi unutar društva, iz kojih sud izvlači zaključak o opravdanosti ili neopravdanosti pokretanja postupka likvidacije. Neki autori prave paralelu između ovog načina prestanka društva i razvoda braka. Kao što u slučaju "beznadežno disfunkcionalnog braka",¹ postoji pravo na podnošenje tužbe za razvod braka, slično pravo ostvaruju i članovi društva kada od suda traže tzv. "korporativni razvod".²

POČETNA DILEMA

Opravdano se postavlja pitanje da li članovima treba dati ovo pravo. U srpskom pravu je ovo pitanje posebno aktuelno, jer pravo na pokretanje sudskog postupka za prestanak postoji kod svakog privrednog društva. Prvi problem se odnosi na primenu ovog instituta na društva lica i društvo sa ograničenom odgovornošću. Kod ovih društava članovi imaju pravo da istupe iz društva, pri čemu kod društava lica ne moraju da dokazuju ispunjenost dodatnih materijalnih uslova (tzv. neograničeno pravo na istupanje), dok je kod društva sa ograničenom odgovornošću, korišćenje ovog prava vezano za ispunjenje opravdanog razloga (tzv. ograničeno pravo na istupanje). Obezbeđivanjem članovima prava na istupanje smanjena je potreba za postojanjem prava člana da zahteva pokretanje postupka likvidacije po odluci suda. Štaviše, kod društava lica je diskutabilno u kojoj meri ovo pravo uopšte ima opravdanje. Teško je braniti tezu da neki član ima interes za prestankom društva, ako uvek može napustiti društvo i dobiti od društva iznos

¹ Terminologijom Porodičnog zakona: ozbiljne i trajne poremećenosti bračnih odnosa ili objektivne nemogućnosti ostvarivanja zajednice života supružnika. Videti čl. 41 Porodičnog zakona, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon, 6/2015.

² Franklin A. Gevurtz, *Corporation Law*, West Group, St. Paul (Minn.), 2000, 463.

koji bi dobio u slučaju likvidacije društva. Ovo pravo je za društva lica uvedeno aktuelnim zakonom, a do tada je postojalo samo za društva kapitala.

Kod društava sa ograničenom odgovornošću postoji veća potreba za uvođenjem ovog prava, jer pravo na istupanje postoji samo iz opravdanih razloga. Ako se upoređi zakonska definicija opravdanog razloga sa razlozima za pokretanje postupka likvidacije odlukom suda, uočava se da se oni samo jednim manjim delom preklapaju. Otuda se pravno-teorijski može braniti primena instituta likvidacije odlukom suda na društva sa ograničenom odgovornošću.

Pored prava na istupanje, kod društava lica i društva sa ograničenom odgovornošću postoji i mogućnost isključenja člana odlukom suda. U svoje ime a za račun društva, ovo pravo može da ostvaruje član koji predstavlja najmanje 5% osnovnog kapitala. Isključenje se može tražiti iz razloga određenih osnivačkim aktom ili iz drugih opravdanih razloga. Fluidan pojam opravdanog razloga navodi na zaključak da su razlozi za isključenje široko određeni, te se značajnim delom preklapaju sa nekim razlozima za pokretanje postupka likvidacije odlukom suda. Međutim, ono što nesporno ostaje van okvira instituta isključenja su razni vidovi blokade društva, a koji predstavljaju značajan osnov za traženje prestanka društva.

Likvidacija odlukom suda izvorište ima u pravu akcionarskih društava. Međutim, primena ovog instituta nema nikakav značaj kod javnih akcionarskih društava. Slobodna prenosivost akcija i berzanska trgovina omogućavaju akcionarima da prodajom akcija lako i brzo napuste društvo. Otuda bi korišćenje ovog prava u najvećem broju slučajeva predstavljalo zloupotrebu. Likvidacija odlukom suda svoj pravi domen primene nalazi kod nejavnih akcionarskih društava, i to onih koja imaju manji broj akcionara.³ Akcionari ovih društava nemaju pravo na istupanje i pravo na isključenje, poput članova društva lica i društva sa ograničenom odgovornošću, a nemaju ni mogućnost lake prenosivosti akcija, poput akcionara javnih akcionarskih društava.

OPRAVDANJA

Davanjem prava članovima da preko suda iniciraju pokretanje postupka likvidacije privrednog društva mogu se ostvariti višestruki ciljevi. Prvi i osnovni cilj je zaštita manjinskih članova, te se ovo pravo najčešće i posmatra u kontekstu korpusa prava manjinskih članova.⁴ Društva u kojima dominira drugi agen-

³ Carlos L. Israels, "The Sacred Cow of Corporate Existence – Problems of Deadlock and Dissolution", *University of Chicago Law Review*, No. 19, 1952, 778.

⁴ Videti Mirko Vasiljević, "Pravo manjinskih članova (akcionara) na pokretanje postupka likvidacije društva kapitala", *Pravni život*, br. 11, 2002, 11–22.

cijski problem su prirodno okruženje za primenu ovog prava. Vidovi zloupotreba većinskog člana su brojni i ispoljavaju se na različitim nivoima. Česti su slučajevi da udeli, odnosno akcije manjinskih članova postaju bezvredni zbog raznovrsnih mahinacija kontrolnog člana.⁵ Manjinski članovi su tako lišeni svakog prihoda od svoje investicije, pri čemu im je onemogućeno i korišćenje glasačkih i drugih prava. U takvim situacijama, pokretanje sudskog postupka za prestanak društva se javlja kao jedino efikasno rešenje. Već sama pretnja korišćenjem ovog prava može dovesti do povoljnog ishoda za manjinske članove.⁶

Premda se ovo pravo može shvatiti i kao pravo manjine, čini se da ono prevazilazi te okvire. Naime, na osnovu korišćenja ovog prava sud može naložiti prestanak društvima koja ne mogu da funkcionišu zbog postojećeg antagonizma između članova i/ili direktora. Prema tome, ne mora se sve posmatrati kroz prizmu zloupotreba većine i potrebu zaštite manjinskih članova. Likvidacija nekih privrednih društava može biti u interesu samog društva, kao i drugih nosilaca interesa njegovog poslovanja. Tako posmatrano, prestankom društva odlukom suda mogu se ostvarivati i opštedruštveni interesi.

Posebno osetljiv problem za sudsku praksu je kako postupati u slučajevima kada društvo, protiv koga je podnet zahtev za prestanak, uspešno posluje. Kako opravdati gašenje jednog profitabilnog privrednog subjekta? Da li zloupotrebi većine ili blokadi treba dati prioritet u odnosu na korporativnu egzistenciju? Činjenica je da će profitabilnost društva i nalaganje prestanka najčešće biti u obrnutoj srazmeri (što je društvo profitabilnije, to će sudovi više oklevati da nalože prestanak).⁷ Uobičajeno se u literaturi navodi stari njujorški slučaj *In re Radom & Neidorff, Inc.*,⁸ u kome je sud odbio da naloži prestanak društva na zahtev jednog od dva jednaka akcionara, iako je dokazano da su akcionari bili u veoma lošim odnosima. No, i pored činjenice da je društvo uspešno, može se postaviti pitanje da li je opravdano članove društva ostaviti u bezizlaznoj situaciji, koja će se vremenom reflektovati i na društvo, jer je nerealno pretpostaviti da loši odnosi između članova neće uticati na njihovo društvo.⁹ Prema tome, sudovi uvek moraju da imaju u vidu da optiranjem za opstanak sada uspešnog društva, zapravo vrše

⁵ F. Hodge O'Neal, "Oppression of minority shareholders: protecting minority rights", *Cleveland State Law Review*, No. 35, 1987, 121.

⁶ Arthur R. Pinto, Douglas M. Branson, *Understanding Corporate Law*, LexisNexis, 1999, 286.

⁷ C. L. Israels, op. cit., 785.

⁸ *In re Radom & Neidorff, Inc.*, 307 N.Y. 1, 119 N.E.2d 563 (1964).

⁹ Frank H. Easterbrook, Daniel R. Fischel, *The Economic Structure of Corporate Law*, Harvard University Press, Cambridge, 1996, 239.

optiranje za urušavanje društva u budućnosti. U određenim situacijama će biti opravdano ugasiti društvo danas, zarad umanjivanja budućih gubitaka.

Pretnja podnošenjem tužbe za prestanak društva predstavlja značajno “oružje” kojim raspolažu članovi društva. Zbog svoje “ubojitosti” ovo pravo nije opšteprihvaćeno u uporednom pravu.¹⁰ Prihvataju ga, primera radi, SAD,¹¹ Australija, Velika Britanija,¹² Irska, Švajcarska, Francuska i Grčka. U anglosaksonskim državama sudovi tradicionalno imaju na raspolaganju široka tzv. pravična sredstva (engl. *equitable remedies*) za razrešenje sporova između akcionara (članova), a jedno od njih je i nalaganje prestanka društva.¹³ Pod uticajem američkog rešenja, ovaj institut od 2004. godine postoji i u srpskom pravu, isprva samo za društva kapitala, a potom i za društva lica.¹⁴

Zbog dalekosežnosti, zakonodavstva na različite načine ograničavaju ovo pravo članova. Srpsko pravo to čini u četiri pravca: 1) ograničavanjem prava na pokretanje ovog postupka (minimalni procenat kapitala kao uslov za podnošenje tužbe), 2) preciznim definisanjem razloga za prestanak društva po ovom osnovu, 3) predviđanjem alternativnih mera koje sud može da izrekne u ovom postupku i 4) propisivanjem da je prestanak društva krajnje sredstvo. U daljem tekstu će biti više reči o razlozima za prestanak.

RAZLOZI ZA PRESTANAK

Osnov za prestanak privrednog društva odlukom suda je postojanje opravdanog razloga. Međutim, šta se ima smatrati opravdanim razlogom za prestanak društva može biti predmet različitih tumačenja. Kako ovaj institut ne bi stvarao prekomernu pravnu neizvesnost, opravdano je da zakonodavac precizira razloge za prestanak privrednog društva po ovom osnovu, tj. da definiše pojam oprav-

¹⁰ Uporediti M. Vasiljević, op. cit., 11.

¹¹ Za oštru kritiku američkog rešenja više videti: J. A. C. Hetherington, Michael P. Dooley, “Illiquidity and Exploitation: A Proposed Statutory Solution to the Remaining Close Corporation Problem”, *Virginia Law Review*, No. 63, 1977, 1–77.

¹² U Velikoj Britaniji mogućnost prestanka društva postoji u okviru instituta “*unfair prejudice*”. Više videti: Paul L. Davies, *Gower and Davies’ Principles of Modern Company Law*, 8th ed., Sweet & Maxwell, London, 2008, 681–708.

¹³ Više videti: Holger Fleischer, “Comparative Corporate Governance in Closely Held Corporations”, *The Oxford Handbook of Corporate Law and Governance* (eds. Jeffrey N. Gordon, Wolf-Georg Ringle), Oxford University Press, Oxford, 2018, 715–718.

¹⁴ Čl. 183, čl. 346 Zakona o privrednim društvima – ZOPD 2004, *Službeni glasnik RS*, br. 125/2004; čl. 118, čl. 138, čl. 239, čl. 469 Zakona o privrednim društvima – ZOPD 2011, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – dr. zakon i 5/2015.

danog razloga. Neka zakonodavstva, poput švajcarskog, ne postupaju na naveden način, već obuhvat pojma opravdanog razloga u celosti prepuštaju sudskoj praksi.¹⁵ Francuska, pak, prihvata jedno mešovito rešenje, prema kome je prestanak moguć iz opravdanog razloga, a onda se navodi šta se naročito ima smatrati opravdanim razlogom.¹⁶ Na ovaj način je olakšan posao sudskoj praksi, ali i dalje ostaje veliki prostor za kreativna tumačenja, jer se pojam opravdanog razloga ne iscrpljuje u navedenim primerima.¹⁷

Srbija prihvata treći sistem, prema kome su zakonom definisani razlozi zbog kojih se može zahtevati prestanak privrednog društva po odluci suda. Kod društava kapitala su precizirana četiri konkretna razloga, dok je kod društava lica navedeno da se prestanak društva određuje samo onda kada postoji opravdan razlog, koji je odmah nakon toga i definisan.

Svi razlozi za prestanak privrednog društva po odluci suda se mogu podeliti u tri grupe: prva grupa se odnosi na blokadu rada organa društva ili članova, druga na rasipanje i umanjivanje imovine društva, dok se treća grupa vezuje za protivzakonito, prevarno i nepošteno ponašanje.

Blokada

Kod društava kapitala, blokada se može ispoljiti na dva nivoa: na nivou akcionara (blokada skupštine) i na nivou direktora (blokada odbora). Suprotno tome, kod društava lica je moguća blokada samo na nivou članova. Blokada je najrasprostranjeniji i najčešće korišćen osnov za prestanak društva odlukom suda.¹⁸

Blokada u društvu se zakonski definiše na različite načine. Međutim, te delimično precizne definicije pokušavaju da obuhvate sve one situacije kada postoje

¹⁵ Sudovi u Švajcarskoj retko koriste ovlašćenje da nalože prestanak društva. Navedeno prema: H. Fleischer, op. cit., 717.

¹⁶ "...iz opravdanih razloga, a naročito u slučaju neizvršenja obaveza od strane nekog člana, ili nesaglasnosti između članova koja parališe funkcionisanje društva." Art. 1844-7(5) Code de commerce.

¹⁷ U teoriji se smatra da u Francuskoj ne postoje jasne smernice oko obuhvata pojma opravdanog razloga. Više videti: Sandra K. Miller, "Minority Shareholder Oppression in the Private Company in the European Community: A Comparative Analysis of the German, United Kingdom, and French Close Corporation Problem", *Cornell International Law Journal*, No. 30, 1997, 408.

¹⁸ Harry J. Haynsworth, "The effectiveness of involuntary dissolution suits as a remedy for close corporation dissension", *Cleveland State Law Review*, No. 35, 1987, 33.

nepomirljive razlike između članova.¹⁹ Blokada je fenomen zatvorenih društava, a kod javnih društava ne može dugo da opstane.²⁰

Blokada skupštine. – Blokada skupštine nastupa onda kada zbog jednake podele glasova skupština ne može da donosi odluke iz svoje nadležnosti. U praksi se problem blokade ispoljava u situaciji kada akcionari koji poseduju 50% glasačkih prava glasaju za jedne članove uprave, dok druga polovina glasa za druge članove uprave.²¹ U slučaju jednake podele glasačkih prava, ne mogu se imenovati novi članovi uprave, jer nijedan član ne može da dobije većinu glasova. Otuda i ne čudi da se u teoriji smatra da su blokade Ahilova peta privrednih društava kod kojih je vlasništvo podeljeno u srazmeri 50:50.²² Premda nemogućnost izbora novih direktora može imati štetan uticaj na društvo, to će ređe biti slučaj. Razlog za ovakav zaključak je u sledećem: direktorima prestaje to svojstvo tek imenovanjem novog direktora, a ne istekom mandata.²³ Prema tome, ako skupština zbog blokade u odlučivanju ne može da donese odluku o imenovanju novih članova uprave, postojeći direktori nastavljaju da obavljaju svoju funkciju, čime je značajno umanjena mogućnost nastanka štete za društvo. Takođe, ne treba zanemariti ni institut kooptacije, koji omogućava preostalim direktorima da imenuju lice koje će vršiti funkciju direktora do imenovanja od strane skupštine.²⁴ Konačno, moguće je i da akcionarsko društvo optira za kumulativno glasanje za izbor članova uprave. Ovaj način glasanja će dovesti do imenovanja svih direktora, osim onog poslednjeg (neparnog), koji bi trebalo da dâ prevagu u odboru. Na ovaj način će se blokada skupštine preneti i na upravu. Jedino će akutna situacija nastupiti za društvo ako svim postojećim direktorima prestane to svojstvo (na primer, svi direktori poginu u avionskoj nesreći)²⁵ ili svojstvo direktora prestane većini direktora, tako da se ne može primeniti institut kooptacije.

¹⁹ James D. Cox, Thomas Lee Hazen, F. Hodge O'Neal, *Corporations*, Aspen Law & Business, New York, 1997, 381.

²⁰ J. D. Cox, T. L. Hazen, F. H. O'Neal, op. cit., 381.

²¹ Najčešće blokada postoji u dvočlanim društvima u kojima svaki član ima 50% udela. Videti: H. Fleischer, op. cit., 714.

²² Holger Fleischer, Stephan Schneider, "Shoot-Out Clauses in Partnerships and Close Corporations – An Approach from Comparative Law and Economic Theory", *ECFR*, No. 1, 2012, 36.

²³ Nebojša Jovanović, Vuk Radović, Mirjana Radović, *Kompanijsko pravo – pravo privrednih subjekata*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2020, 575–576.

²⁴ Više videti: *Ibidem*, 554–555.

²⁵ F. A. Gevurtz, op. cit., 467.

U srpskom pravu se prestanak društva kapitala može zahtevati onda kada su akcionari (članovi) blokirani u odlučivanju na najmanje dve uzastopne sednice skupštine, što za posledicu ima da se poslovi društva ne mogu više voditi u interesu društva.²⁶ Za primenu ovog osnova za prestanak moraju biti ispunjena tri uslova. Prvi uslov podrazumeva postojanje blokade akcionara (članova) u odlučivanju, koja, kao što je već rečeno, postoji prevashodno onda kada su akcionari podeljeni u dva tabora iste glasačke snage (50%-50%). Međutim, moguća je blokada i u slučaju nejednake podele glasova, a ona će biti aktuelna samo onda kada društva svojim internim aktima predviđaju neku varijantu kvalifikovane većine za odlučivanje.²⁷ Drugi vidovi nemogućnosti akcionara da usvajaju skupštinske odluke ne bi trebalo da budu od značaja.

Sledeći uslov se tiče trajnosti blokade. Naime, blokada treba da postoji na najmanje dve uzastopne skupštinske sednice. To mogu biti bilo koje dve sednice (na primer, jedna redovna i druga vanredna, dve vanredne ili dve redovne), samo je važno da su uzastopne. Za razliku od našeg rešenja, u američkom pravu se traži da glasačka blokada postoji na dve uzastopne godišnje sednice.²⁸

Poslednji uslov je posledično orijentisan. Blokada u odlučivanju mora za posledicu imati nemogućnost vođenja poslova u interesu društva. Za razliku od prethodna dva uslova koji su jednostavni za primenu, ovaj uslov može u praksi stvoriti probleme oko načina njegovog tumačenja. Činjenica je da vođenje poslova društva nije u nadležnosti skupštine, već organa uprave. Otuda ovu odredbu i treba shvatiti tako da ona implicira da skupština ne može na dve uzastopne sednice da izabere članove odbora direktora, odnosno nadzornog odbora.²⁹ Ovaj uslov se primenjuje samo onda kada je prethodnoj upravi istekao mandat, a na dve uzastopne skupštinske sednice je postojala tačka dnevnog reda o imenovanju članova uprave. Međutim, treba voditi računa o tome da zakonodavac kao dodatni uslov navodi da zbog blokade poslovi društva ne mogu da se vode u interesu društva. Kao što je već rečeno, ovaj dodatni uslov često neće biti ispunjen, zbog činjenice da svojstvo direktora automatski ne prestaje istekom mandata, kao i zbog primene instituta kooptacije. Najbolje bi bilo da se on potpuno zanemari, već da se kao uslov za pokretanje postupka prestanka tretira sama nemogućnost izbora novih

²⁶ Čl. 469, st. 1, tač. 2 ZOPD 2011.

²⁷ F. A. Gevurtz, op. cit., 470.

²⁸ MBCA, § 14.30(2)(iii). Međutim, mnoge američke države ne prihvataju ovaj uslov. Videti: J. D. Cox, T. L. Hazen, F. H. O'Neal, op. cit., 381.

²⁹ Kod nas ima i širih shvatanja, prema kojima odluke koje ne mogu da se donesu treba da budu značajnije. Zlatko Stefanović, *Komentar Zakona o privrednim društvima*, Službeni glasnik, Beograd, 2019, 783.

članova uprave u situacijama kada je prethodnoj upravi istekao mandat.³⁰ Tačno je da stara uprava može voditi poslove društva u interesu društva, ali se ovde akcenat mora staviti na nepostojanje poverenja akcionara koji poseduju polovinu glasačkih prava u stare članove uprave. U suprotnom bi se u potpunosti izgubila veza između skupštine i uprave, a to sud ne sme da dozvoli, čak i u situaciji da uprava radi u interesu društva.

Blokada uprave. – Drugi relevantan vid blokade, koji predstavlja osnov za pokretanje postupka prestanka društva sudskim putem, je blokada uprave. Prema pozitivnom srpskom pravu, ovaj osnov je definisan na sledeći način: organ uprave ne može da vodi poslove društva, bilo zbog međusobnog neslaganja njegovih članova ili iz drugih razloga, a skupština ne može da prekine blokadu, što za posledicu ima da se poslovi društva ne mogu više voditi u interesu akcionara.³¹ Iz prikazane odredbe proizlaze tri uslova koja moraju biti ispunjena: 1) postojanje blokade, 2) nemogućnost akcionara da prekinu blokadu i 3) nemogućnost vođenja poslova društva u interesu akcionara. Na tužiocu je teret dokaza ispunjenosti svih navedenih uslova.³²

1) *Postojanje blokade.* – Prvi uslov za prestanak društva po ovom osnovu je postojanje prave blokade uprave. Blokada uprave postoji onda kada ona ima paran broj direktora³³ podeljenih u dva jednaka tabora ili kada su članovi uprave podeljeni u više tabora, ali tako da nijedan nema većinu za odlučivanje. Prilikom utvrđivanja blokade, američka sudska praksa tretira četiri faktora kao pravno relevantna.³⁴ Prvi faktor se odnosi na to da su nepomirljive razlike između direktora dovele do tzv. “korporativne paralize”. “Korporativna paraliza” podrazumeva da blokada za posledicu ima nemogućnost izvršavanja osnovnih nadležnosti uprave, poput zapošljavanja i davanja otkaza, formulisanja i sprovođenja korporativne strategije, plaćanje zarada, i sl. Primera radi, direktori imaju dijametralno suprotne stavove o dugoročnoj strategiji društva. Drugi faktor ukazuje na to da je blokada verovatnija u malim ili zatvorenim akcionarskim društvima, i to naročito onda kada su akcije podeljene između dva akcionara, koji su u isto vreme i direktori. Treći relevantan faktor za utvrđivanje postojanja blokade se odnosi na po-

³⁰ Sličnu logiku je prihvatio i Vrhovni sud Delavera u slučaju *Giuricich v. Entrol Corp.*, 449 A.2d 232 (Del. 1982).

³¹ Čl. 469, st. 1, tač. 1 ZOPD 2011.

³² Mark D. Finsterwald, “The Supreme Judicial Court Explains Statutory Criteria for Dissolution of a Corporation Due to Director Deadlock”, *Massachusetts Law Review*, No. 99, 2018, 70.

³³ Uprava u nejavnim društvima često ima paran broj direktora, što povećava verovatnoću nastanka blokade. J. D. Cox, T. L. Hazen, F. H. O’Neal, op. cit., 380.

³⁴ Više videti: *Koshy v. Sachev*, 477 Mass. 759 (2017).

stojanje indicije da je fabrikovana blokada. Tako će se odbaciti zahtev lica koje je bojkotovalo sednice odbora, a kasnije se poziva na nemogućnost donošenja odluka. Poslednji faktor koji treba ceniti je stepen nepoverenja i antipatije između direktora.

2) *Nemogućnost akcionara da prekinu blokadu.* – Blokada uprave ima smisla da bude osnov za prestanak društva samo ako akcionari (članovi) ne mogu da prekinu blokadu. Prirodno je da u slučaju unutrašnjeg sukoba u upravi reaguju akcionari i imenuju nove članove uprave. Međutim, ako to oni ne mogu da učine postoji prava blokada. U praksi će ovaj uslov najčešće biti ispunjen onda kada su i akcije, odnosno udeli u društvu podeljeni na jednake delove, i to između lica koja su u isto vreme i akcionari i direktori.³⁵ Sud u svakom slučaju mora da utvrdi da li u društvu postoji mehanizam putem koga se može otkloniti blokada. Najznačajniji mehanizmi su klauzule u osnivačkom aktu privrednog društva, kojima se problem blokade odlučivanja rešava tako što se daje pravo jednom akcionaru ili grupi akcionara da prodaju svoje akcije preostalom akcionaru, odnosno akcionarima, pri čemu se način određivanja cene i postupak prodaje unapred preciziraju.³⁶ Ove klauzule imaju različite pojavne oblike,³⁷ ali je za sve njih karakteristično da se nastali problem rešava prestankom članstva u društvu, i to prenosom akcija, odnosno udela na drugog člana.³⁸ Primenom ovih mehanizama se prekida blokada članova, a to će za posledicu imati i prekid blokade uprave. Pored pomenutih klauzula, u anglosaksonskoj praksi su razvijeni i brojni drugi modaliteti saniranja problema blokade odlučivanja unutar društva, poput poveravanja trećem licu rešavanja nastalog spora (medijacija ili arbitraža), prodaje akcija ili udela trećem licu, i sl.³⁹

3) *Posledica.* – Poslednji uslov koji mora da bude ispunjen za određivanje prestanka društva je da se zbog blokade poslovi društva više ne mogu voditi u in-

³⁵ U slučaju *Goldstein v. Studley*, Vrhovni sud države Misuri je postojanje ovog uslova izveo iz činjenice da su bračni parovi *Studley* i *Goldstein* posedovali po 125 akcija društva, pri čemu je svako od njih zauzimao jednu od četiri značajne funkcije u društvu (*James Studley* je bio predsednik kompanije, njegova žena, *Eilleen Studley*, potpredsednik, *Marvin Goldstein* sekretar društva, dok je njegova žena, *Betty Goldstein*, bila blagajnik) i činili su četvoročlani odbor direktora. Videti: *Goldstein v. Studley*, 452 S.W.2d 75, 80 (Mo. 1970).

³⁶ Jovana Veličković, "Mehanizmi rešavanja sporova između članova privrednog društva u slučaju blokade odlučivanja", *Pravo i privreda*, br. 4–6, 2016, 235–236.

³⁷ Više videti: H. Fleischer, S. Schneider, op. cit. 38–40; J. Veličković, op. cit., 240–242.

³⁸ H. Fleischer, S. Schneider, op. cit., 37.

³⁹ Više videti: Jason M. Hoberman, "Practical Considerations for Drafting and Utilizing Deadlock Solutions for Non-Corporate Business Entities", *Columbia Business Law Review*, 2001, 233–235, 239–242.

teresu akcionara. Nesporno treba smatrati da je ovaj uslov ispunjen onda kada je društvo pretrpelo ili mu preti nenadoknativa šteta. Pri tom, ne treba kao osnovni kriterijum uzimati profitabilnost društva, jer nenadoknativa šteta može nastupiti i kod onih društava koja ostvaruju dobit.⁴⁰ Sud posebnu pažnju treba da obrati na to kakav je uticaj blokade na reputaciju i *goodwill* društva, odnose sa potrošačima, društveni moral, i sl. Takođe, nemogućnost korišćenja imovine društva bi trebalo smatrati nenadoknativom štetom za društvo. Konačno, prilikom utvrđivanja da li društvu preti nenadoknativa šteta ne treba se fokusirati samo na trenutno stanje u kome se društvo nalazi, već treba u analizu uključiti i razvoj društva u budućnosti.

Nemogućnost vođenja poslova društva u interesu akcionara je širi koncept od nenadoknative štete koju je društvo pretrpelo ili će pretrpeti. Zbog oslanjanja na američko rešenje, naš zakonodavac je ovaj osnov vezao za nemogućnost vođenja poslova u interesu akcionara, i pored toga što u srpskom pravu članovi uprave treba da izvršavaju svoje obaveze u interesu društva kao celine. Štaviše, i kod blokade skupštine zakon kao uslov uvodi nemogućnost vođenja poslova u interesu društva. No, bez obzira na prikazanu nedoslednost, ovu odredbu treba shvatiti tako da se njome štite akcionari generalno, a ne samo pojedini akcionari.⁴¹

Prikazanom uslovu ne treba u praksi pridavati veliki značaj. Akcenat treba staviti na "duboku podelu između članova, trajanje podele, kao i nemogućnost da se podela prevaziđe".⁴²

Blokada skupštine i blokada uprave su dva odvojena osnova za iniciranje sudskog postupka. Međutim, u praktičnim konsekvencama često neće biti jedinstavno napraviti razliku između njih, jer blokada skupštine najčešće za posledicu ima i blokadu uprave. Kako bi se određena distinkcija ipak napravila, čini se da blokadu skupštine treba prvenstveno vezivati za one situacije kada je uprava pod kontrolom nekog akcionara, odnosno grupe akcionara, iako on sam više ne bi mogao da je imenuje, dok bi kod blokade uprave akcenat bio na potpunom paralizanju rada društva.

Blokada članova. – Kod društava lica zakon ima potpuno drugačije definisane razloge za prestanak. Sud nalaže prestanak društva lica onda kada utvrdi da postoji opravdan razlog. Zakonom je opravdan razlog definisan kao nemogućnost vođenja poslova društva zbog međusobnog neslaganja ortaka, kao i ako iz drugih razloga društvo ne može da nastavi poslovanje u skladu sa zakonom, odnosno osnivačkim aktom. Suštinskim sagledavanjem ovih uslova može se za-

⁴⁰ *Mordka v. Mordka Enterprises, Inc.*, 143 Ariz. 298, 305 (Ct. App. 1984).

⁴¹ F. A. Gevurtz, op. cit., 468.

⁴² J. D. Cox, T. L. Hazen, F. H. O'Neal, op. cit., 382.

ključiti da zakonodavac ovde zapravo govori o postojanju blokade članova, a koja za posledicu ima nemogućnost vođenja poslova. Kod društava lica akcenat je na tome da se utvrdi postojanje loših odnosa između članova, koji se mogu manifestovati u otvorenom neprijateljstvu, neslozi, uzajamnom nepoštovanju, gubitku poverenja, i sl. Kako su za nastanak i opstanak ortačkih i komanditnih društava nužni dobri lični odnosi između ortaka, odnosno komplementara, njihovo narušavanje podriiva osnov na kome ova društva počivaju. Zbog toga sudovi prilikom određivanja opsega primene pojma opravdanog razloga za prestanak ne treba da budu primarno fokusirani na posledicu, a to je nemogućnost vođenja poslova, zastupanja i upravljanja društvom. Naprotiv, akcenat u analizi treba da bude na narušenim odnosima i neslaganju članova. U velikom broju slučajeva, posledica će se pretpostaviti. Primera radi, ako ortačko društvo ima dva ortaka, narušeni odnosi između njih gotovo izvesno vode blokadi rada društva.

Rasipanje i umanjivanje imovine društva

Sledeći osnov za nalaganje prestanka društva je rasipanje i umanjivanje imovine društva. On ima potpuno drugačiji smisao u poređenju sa blokadom. Naime, blokada ukazuje na nepremostive prepreke u funkcionisanju društva, dok kod rasipanja imovine društvo verovatno nesmetano funkcioniše, jer nadležni organi donose odluke. Međutim, problem kod ovog osnova je u sadržini odluka koje se donose. Ako se tim odlukama rasipa imovina društva, postoji opravdanje za pokretanje postupka prestanka društva.

Srpsko pozitivno pravo zahteva da se imovina društva rasipa i umanjuje. U američkom pravu se koristi sličan, ali u određenoj meri drugačiji standard, jer se tamo kao uslov zahteva da se imovina društva rasipa ili pogrešno upotrebljava (engl. *waste or misapplication of corporate assets*). Rasipanje imovine po prirodi stvari podrazumeva njeno umanjivanje, te navođenje rasipanja i umanjivanja kao dva kumulativna uslova nema gotovo nikakav praktičan značaj. Umanjivanje imovine samo za sebe ne može predstavljati osnov za prestanak društva, jer smanjivanje imovine može predstavljati uobičajenu posledicu poslovanja jednog društva. Za razliku od toga, pogrešna upotreba imovine društva, koju poznaje američko pravo, može imati samostalan domen primene, premda i ovde treba napomenuti da rasipanje imovine najčešće podrazumeva i njenu pogrešnu upotrebu.

Najznačajniji primeri rasipanja imovine bi bili: plaćanje visokih naknada članovima uprave, isplata ličnih dugovanja članova iz imovine društva, kao i druge situacije u kojima većinski akcionar zloupotrebljava svoju poziciju u društvu za

lično bogaćenje ili bogaćenje njemu bliskih lica.⁴³ Prema tome, ovaj osnov će se prevashodno koristiti u društvima u kojima postoji dominantan (kontrolni) akcionar, odnosno član. Pozivanje na rasipanje imovine treba sagledavati u kontekstu zaštite manjinskih članova i kao način umanjivanja drugog agencijskog problema.

Protivzakonito, nepošteno i prevarno postupanje

Poslednji osnov za nalaganje prestanka društva je ispunjen onda kada članovi uprave deluju protivzakonito, nepošteno ili prevarno, a protivno interesima članova koji podnose tužbu. Iz sadržine ovog osnova proizlazi da postoje dva uslova za njegovu primenu. Prvi uslov se odnosi na to da su članovi uprave delovali protivzakonito, nepošteno ili prevarno. Nomotehnički posmatrano, ovaj uslov je izrazito široko formulisan. Jezička konstrukcija “protivzakonito, nepošteno ili prevarno” omogućava veliku diskreciju u tumačenju. Ona se može shvatiti tako da obuhvata brojne aktivnosti članova uprave, od blagih pa do ekstremnih vidova zloupotreba. Drugi problem ovog uslova se odnosi na činjenicu da on vezuje samo članove uprave. Nema logike da se isto pravilo ne primenjuje i na sva lica koja kontrolišu privredno društvo. Konačno, zakon govori o tome da članovi uprave “deluju” na određen način. Termin “deluju” treba razumeti na tri načina: “su delovali”, “deluju” i “će delovati”. Vreme vršenja radnji (prošlost, sadašnjost ili budućnost) ne treba da bude od značaja.

Drugi uslov daje potpuno novu perspektivu ovom osnovu za prestanak društva, jer delovanje članova uprave mora biti protivno interesima članova koji podnose tužbu. Na prvi pogled ovaj uslov je bio nepotreban, jer se može razmišljati u pravcu da protivzakonito, nepošteno ili prevarno ponašanje kao takvo zaslužuje da bude sankcionisano, bez potrebe da se dokazuje da je ono bilo upereno protiv interesa tužilaca. Međutim, čini se da ovaj uslov ima smisla i treba ga shvatiti na sledeći način: prestanak društva se može tražiti onda kada članovi uprave ili većinski akcionari (članovi) svojim delovanjem (nezakonitim, nepoštenim ili prevarnim) ugnjetavaju manjinu u društvu.

Koncept ugnjetavanja manjine (engl. *oppression*) je veoma razvijen u anglosaksonskoj sudskoj praksi. On je nastao iz fiducijarnih dužnosti koje većinski članovi imaju prema manjinskim članovima.⁴⁴ Sudovi su godinama razvijali različiti-

⁴³ H. J. Haynsworth, op. cit., 35.

⁴⁴ Više o pojačanim fiducijarnim dužnostima većinskih članova prema manjinskim članovima kod zatvorenih društava kapitala videti: A. R. Pinto, D. M. Branson, op. cit., 287–292.

te standarde.⁴⁵ Tradicionalno se ugnjetavanje manjine vezivalo za dokaz ozbiljnih zloupotreba lica koje ima kontrolu u društvu. Akcenat je bio na samim radnjama lica koja imaju kontrolu, a ne na uticaju tih radnji na manjinske akcionare.⁴⁶ Ovaj pristup je zagovarao suzdržanost sudova u pogledu nalaganja likvidacije, a mera prestanka je posmatrana kao svojevrsna kazna za radnje ekstremnih zloupotreba.⁴⁷ Vremenom se ovaj stav menjao, te se klatno sve više pomeralo ka uticaju radnji većinskog akcionara na manjinske akcionare. Tako se razvio tzv. *standard razumnih očekivanja manjinskih akcionara* (članova), koji i danas dominira.⁴⁸ Prema ovom standardu, ugnjetavanje postoji onda kada većinski član svojim radnjama osujeti razumna očekivanja manjinskih članova. Očekivanja članova u velikoj meri zavise od toga da li je reč o otvorenim ili zatvorenim društvima. Akcionari u otvorenim akcionarskim društvima su uobičajeno pasivni investitori, prevashodno zainteresovani za ostvarivanje dobiti od svoje investicije, i to preko dividendi ili prodaje akcija po višoj ceni.⁴⁹ Suprotno tome, članovi zatvorenih društava najčešće imaju drugačija očekivanja. Oni, po pravilu, žele da učestvuju u upravljanju društvom, bez obzira da li u svojstvu direktora ili zaposlenog, i da po tom osnovu ostvaruju permanentnu zaradu.⁵⁰ Prema tome, članovi zatvorenih društava imaju dvostruku ulogu – pored svojstva člana, oni vrše i funkciju direktora ili zaposlenog.⁵¹ Razumna očekivanja ovih lica se najčešće vezuju za zaposlenje ili mesto u upravi, ali time spisak mogućih očekivanja nije iscrpljen.⁵² Veza člana sa društvom je intenzivnija, a najčešće se zasniva na dubokim vezama sa drugim članovima. Upravo kada se ti odnosi naruše, u društvu nastupaju problemi, jer lice koje ima kontrolno kapital učešće može da iskoristi svoju glasačku do-

⁴⁵ Ovaj osnov za prestanak se pokazao kao "najplodniji osnov za kreativno pravništvo". Stephen M. Bainbridge, *Corporation Law and Economics*, Foundation Press, New York, 2002, 826.

⁴⁶ Robert W. Hillman, "The Dissatisfied Participant in the Solvent Business Venture: A Consideration of the Relative Permanence of Partnerships and Close Corporations", *Minnesota Law Review*, Vol. 67, No. 1, 1982, 49.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Nastanak i evolucija ovog standarda smatra se jednim od najznačajnijih vidova razvoja američke sudske prakse poslednjih decenija. A. R. Pinto, D. M. Branson, op. cit., 296.

⁴⁹ Linda L. Shapiro, "Involuntary Dissolution of Close Corporations for Mistreatment of Minority Shareholders", *Washington University Law Quarterly*, No. 60, 1982, 1139.

⁵⁰ F. Hodge O'Neal, "Close Corporations: Existing Legislation and Recommended Reform", *Business Lawyer (ABA)*, Vol. 33, No. 2, 1978, 884. Uporediti: Allen B. Afterman, "Statutory Protection for Oppressed Minority Shareholders: A Model for Reform", *Virginia Law Review*, No. 55, 1969, 1064.

⁵¹ H. Fleischer, op. cit., 681.

⁵² F. A. Gevurtz, op. cit., 474.

minaciju, tako što će manjinske članove isključiti iz upravljanja društvom i/ili im dati otkaz ugovora o radu.⁵³ Otuda, primena principa većinskog odlučivanja, klasičnog i uobičajenog u kompanijskom pravu, može voditi osujećenju razumnih očekivanja manjinskih članova.⁵⁴

Prvi značajan slučaj, koji je uticao na primenu ovog koncepta, bio je engleski slučaj *Ebrahimi v. Westbourne Galleries Ltd.*⁵⁵ Pred Dom lordova se postavilo pitanje da li odluka većine o razrešenju jednog direktora, koji je u isto vreme bio i manjinski član, može dovesti do pokretanja postupka likvidacije. Dom lordova je pošao od toga da društvo ima svoj pravni subjektivitet, ali da to ne znači da ne postoji prostor za uključivanje u analizu i odnosa između članova. Ti odnosi se često sastoje i u opravdanim očekivanjima članova, koji ne moraju nužno proizlaziti iz opštih akata društva. Sud je zaključio da može biti pravično pokretanje postupka prestanka društva, ako članovi ne poštuju obaveze koje su preuzeli prema drugim članovima, bez obzira što one nisu sadržane u aktima društva.

Najrazvijeniju praksu primene instituta sudskog prestanka društva zbog ugnjetavanja manjine su razvili američki sudovi.⁵⁶ U pogledu promocije ovog standarda, najveći uticaj je izvršio slučaj *Kemp & Beatley, Inc.* iz 1984. godine.⁵⁷ Dva lica, *Dissin* i *Gardstein*, su bili akcionari i zaposleni zatvorenog akcionarskog društva *Kemp & Beatley*. Nakon određenih promena u društvu sa kojima se nisu slagali, *Dissin* je dao otkaz, a *Gardstein* je dobio otkaz. Društvo je posle ovih događaja nastavilo sa praksom da članovima ne plaća dividende. Međutim, u isto vreme je promenjena politika davanja bonusa, tako da ona više nije vezana za vlasništvo, već za efekte rada u društvu. *Dissin* i *Gardstein* su podneli zahtev za prestanak društva, pozivajući se na radnju ugnjetavanja. Prestankom zaposlenja oni su izgubili pravo na zaradu, a kako im se nije isplaćivala ni dividenda, njihove akcije su postale bezvredne. Društvo je u postupku isticalo da ono nikada nije isplaćivalo dividende svojim akcionarima. Društvo je zaposlenima plaćalo specifičnu kategoriju bonusa, a kako *Dissin* i *Gardstein* više nisu zaposleni, nisu ni imali pravo na bonuse. Sud je u ovom slučaju naložio prestanak društva, sa obrazloženjem da je bilo razumno da *Dissin* i *Gardstein* očekuju od akcionarskog društva da im

⁵³ U teoriji se smatra da je prikazan "problem zatvorenih društava" univerzalnog karaktera. Više videti: S. K. Miller, op. cit., 383–392.

⁵⁴ F. H. O'Neal, op. cit., 884.

⁵⁵ *Ebrahimi v. Westbourne Galleries Ltd. and Others* (on Appeal from In Re Westbourne Galleries Ltd), HL 3 May 1972.

⁵⁶ Delaver je izuzetak, jer se u ovoj državi prestanak društva može tražiti samo zbog postojanja blokade. Videti: F. A. Gevurtz, op. cit., 471.

⁵⁷ *Matter of Kemp & Beatley, Inc.*, 484 N.Y.S.2d 799, 473 N.E.2d 1173 (N.Y. 1984).

plaća zaradu (sa bonusima) kao zaposlenima ili dividendu kao akcionarima. Konačno, sud je zaključio da u slučaju da manjinski akcionari imaju nerazumna očekivanja ili su dobili otkaz iz opravdanog razloga ili ako su postupali u lošoj veri, neće se smatrati da ima elemenata ugnjetavanja.

U slučaju *Meiselman v. Meiselman*,⁵⁸ Vrhovni sud Severne Karoline je zaključio da koncept razumnih očekivanja podrazumeva prethodno ispitivanje istorije odnosa između članova zatvorenog društva. Cilj tog ispitivanja je da se utvrde kakva su to razumna očekivanja nastala između tih lica, kao i da li su se ona vremenom menjala. Sud je posebno istakao da očekivanja učesnika poduhvata moraju biti poznata drugim učesnicima. Mogu se prihvatiti samo ona očekivanja koja su bila sadržana u izričitom ili prećutnom dogovoru članova. Prema tome, nije dovoljno postojanje nade jednog lica u momentu kada je odlučio da investira u određeno društvo. Bitno je da je ta nada bila razumna, da je bila odlučujuća za investiranje i da je bila poznata drugim učesnicima zajedničkog poduhvata.⁵⁹ Iz svega navedenog, sud je zaključio da tužilac treba da dokaže sledeće: 1) da je on imao jedno ili više razumnih očekivanja, koja su bila ili su morala biti poznata drugim učesnicima, 2) da su ta očekivanja bila izneverena, 3) da su očekivanja izneverena bez krivice tužioca ili su u značajnoj meri bila van njegove kontrole, i 4) da, imajući u vidu sve okolnosti slučaja, tužilac ima pravo na zaštitu.

Zatvorena društva nastaju ispunjavanjem formalnih zakonskih uslova. Međutim, nesporna je činjenica da kod ovih društava značajnu ulogu igraju i lični odnosi i dogovori između članova, iz kojih proizlaze i brojna opravdana i razumna očekivanja članova. Značajan deo tih dogovora često nije sadržan u aktima društva.⁶⁰ Štaviše, interni akti društva reprodukuju samo deo dogovora članova, dok je ostatak sadržan u njihovim, često usmenim sporazumima i obećanjima.⁶¹ Članovi društvo osnivaju imajući u vidu celinu svojih dogovora. Upravo zbog neophodnosti postojanja prethodnog dogovora, gotovo je nerealna primena koncepta razumnih očekivanja kod velikih društava sa većim brojem članova.⁶²

Svi prikazani slučajevi pokazuju da su sudovi skloni da uzimaju u obzir i lične odnose i postignute sporazume između članova prilikom odlučivanja o pre-

⁵⁸ *Meiselman v. Meiselman*, 309 N.C. 279, 307 S.E.2d 551 (1983). U ovom slučaju, spor je nastao između dva brata, pri čemu je jedan imao većinsku kontrolu, dok je drugi bio manjinski član. Nakon što je kontrolni član dao otkaz svom bratu, pokrenut je postupak za prestanak društva.

⁵⁹ F. A. Gevurtz, op. cit., 472.

⁶⁰ "Ono što ovaj princip prepoznaje je da ukupnost sporazuma... između članova ne mora biti sadržana u osnivačkom aktu." P. L. Davies, op. cit., 692.

⁶¹ F. H. O'Neal, op. cit., 886.

⁶² P. L. Davies, op. cit., 693.

stanku. Kad god većinski član svojim radnjama osujeti razumna očekivanja manjinskih članova, bez obzira što je to učinjeno u okviru nadležnosti određenog organa i što ta očekivanja nisu sadržana u aktima društva, postoji mogućnost da sud sagledavanjem svih okolnosti slučaja naloži pokretanje likvidacionog postupka.⁶³ Prema tome, akti društva nisu i ne smeju biti jedini izvor razumnih očekivanja članova.⁶⁴

Koncept razumnih očekivanja je promenljivog karaktera. Kada sud odlučuje o očekivanjima manjinskih članova, treba da uzme u obzir istoriju odnosa između članova, kako bi ustanovio u kojoj meri su se ti odnosi vremenom promenili, a samim tim i razumna očekivanja.⁶⁵

Kada sud odlučuje o predlogu za pokretanje postupka prestanka, ne mora da bude odlučujuća okolnost da je radnja većinskog člana bila nedozvoljena.⁶⁶ Primera radi, moguće je da sud naloži prestanak i u slučaju da je manjinski član dobio otkaz iz opravdanog razloga.⁶⁷ Međutim, ne treba očekivati da će sudovi olako prelaziti preko dokaza lošeg učinka manjinskog člana, ta da će uvek davati prednost dokazu izneverenih razumnih očekivanja.⁶⁸

Standard razumnih očekivanja je otvorenog karaktera, što znači da raznovrsna očekivanja mogu da se ističu i uzmu u obzir od strane suda. No, činjenica je da će najčešće očekivanje članova biti vezano za članstvo u odboru direktora.⁶⁹ Ovaj standard ne treba shvatiti kao dozvolu sudiji da nameće društvu bilo koje rešenje koje smatra pravičnim, već samo ona pravila koja su bila predmet prethodnog dogovora između članova.⁷⁰ U svakom slučaju, očekivanje mora biti objektivno razumno, imajući u vidu okolnosti slučaja, mora biti poznato ili da je moralo biti poznato većinskom članu i mora biti odlučujuće za odluku člana da investira u društvo.⁷¹ Razumno očekivanje je znatno više od običnog razočarenja, jer

⁶³ Sličan zaključak je još davne 1951. godine zauzeo Vrhovni sud Viktorije u Australiji u slučaju *In re Wondoflex Textiles Pty. Ltd.* [1951] Vict. L.R. 458.

⁶⁴ Uporediti: A. B. Afterman, op. cit., 1965.

⁶⁵ A. B. Afterman, op. cit., 1964.

⁶⁶ Tužilac ne mora da dokazuje da je prekršeno neko pravno pravilo. Evangelos Perakis, "Rights of Minority Shareholders – General Report", *Rights of Minority Shareholders* (ed. Evangelos Perakis), Bruxelles, 2004, 44.

⁶⁷ F. A. Gevurtz, op. cit., 474.

⁶⁸ Više videti: J. D. Cox, T. L. Hazen, F. H. O'Neal, op. cit., 385–386.

⁶⁹ P. L. Davies, op. cit., 693.

⁷⁰ P. L. Davies, op. cit., 694.

⁷¹ S. M. Bainbridge, op. cit., 826.

podrazumeva postojanje radnji većinskog člana kojima se obesmišljavaju razlozi manjinskog člana za uključivanje u zajednički poduhvat.⁷²

ZAKLJUČAK

Najznačajniji razlozi za prestanak privrednog društva odlukom suda su blokada rada organa u društvu i ugnjetavanje manjine. Blokada će najčešće biti osnov za prestanak onda kada je paralisiran rad organa unutar društva, tj. kada društvo ne može više da vodi poslove. Drugi značajan razlog za prestanak se vezuje za zaštitu manjinskih članova. Zapravo, kod ovog osnova sud štiti razumna očekivanja manjinskih članova, te sankcioniše radnje većinskog člana koji ta očekivanja osujeti. Ovaj rad je pokazao da su ovi standardi fluidni i da u praksi mogu biti interpretirani na različite načine. Srbija se u ovom trenutku nalazi tek na samom početku razvoja ovog instituta, iako ga zakonodavstvo poznaje više od 15 godina. Zbog toga proučavanje primene ovog prava članova u uporednoj sudskoj praksi može predstavljati značajan putokaz i za domaće sudove kako da razumeju uopštene zakonske konstrukcije.

Prof. Dr. VUK RADOVIĆ
Full Professor, Faculty of Law
University of Belgrade

INVOLUNTARY DISSOLUTION FOR DEADLOCK AND OPPRESSION

Summary

Serbian company law recognizes the right of shareholders to seek judicial dissolution of the company. In this article, the author analyzes material conditions for ordering dissolution, with a special emphasis on deadlock and oppression. There are at least three reasons why this topic is very important for Serbia. Firstly, judicial cases involving dissolution request by shareholders are more often, and unfortunately at this point there are many open questions still not resolved in practice. Secondly, in domestic literature this right is almost exclusively associated with shareholders' minority rights, and that is only partially correct. Thirdly, legal norms dealing with this right are very imprecise and broadly formulated, and therefore can be interpreted in different ways. This article tries to clarify the essence of each reason for judicial dissolution of a company requested by shareholders, particularly by using experiences in comparative judicial practice.

Key words: dissolution, corporation, minority shareholder, deadlock, oppression, reasonable expectation

⁷² *Ibidem.*

Literatura

- Afterman A. B., "Statutory Protection for Oppressed Minority Shareholders: A Model for Reform", *Virginia Law Review*, No. 55, 1969.
- Bainbridge S. M., *Corporation Law and Economics*, Foundation Press, New York, 2002.
- Cox J. D., Hazen Th. L., O'Neal H. F., *Corporations*, Aspen Law & Business, New York, 1997.
- Davies P. L., *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*, 8th ed., Sweet & Maxwell, London, 2008.
- Easterbrook F. H., Fischel D. R., *The Economic Structure of Corporate Law*, Harvard University Press, Cambridge, 1996.
- Fleischer H., Schneider S., "Shoot-Out Clauses in Partnerships and Close Corporations – An Approach from Comparative Law and Economic Theory", *ECFR*, No. 1, 2012.
- Fleischer H., "Comparative Corporate Governance in Closely Held Corporations", *The Oxford Handbook of Corporate Law and Governance* (eds. Jeffrey N. Gordon, Wolf-Georg Ringle), Oxford University Press, Oxford, 2018.
- Finsterwald M. D., "The Supreme Judicial Court Explains Statutory Criteria for Dissolution of a Corporation Due to Director Deadlock", *Massachusetts Law Review*, No. 99, 2018.
- Gevurtz F. A., *Corporation Law*, West Group, St. Paul (Minn.), 2000.
- Haynsworth H. J., "The effectiveness of involuntary dissolution suits as a remedy for close corporation dissension", *Cleveland State Law Review*, No. 35, 1987.
- Hetherington J. A. C., Dooley M. P., "Illiquidity and Exploitation: A Proposed Statutory Solution to the Remaining Close Corporation Problem", *Virginia Law Review*, No. 63, 1977.
- Hillman R. W., "The Dissatisfied Participant in the Solvent Business Venture: A Consideration of the Relative Permanence of Partnerships and Close Corporations", *Minnesota Law Review*, Vol. 67, No. 1, 1982.
- Hoberman J. M., "Practical Considerations for Drafting and Utilizing Deadlock Solutions for Non-Corporate Business Entities", *Columbia Business Law Review*, 2001.
- Israels C. L., "The Sacred Cow of Corporate Existence – Problems of Deadlock and Dissolution", *University of Chicago Law Review*, No. 19, 1952.
- Jovanović N., Radović V., Radović M., *Kompanijsko pravo – pravo privrednih subjekata*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2020.
- Miller S. K., "Minority Shareholder Oppression in the Private Company in the European Community: A Comparative Analysis of the German, United Kingdom, and French Close Corporation Problem", *Cornell International Law Journal*, No. 30, 1997.
- O'Neal H. F., "Oppression of minority shareholders: protecting minority rights", *Cleveland State Law Review*, No. 35, 1987.

- O'Neal H. F., "Close Corporations: Existing Legislation and Recommended Reform", *Business Lawyer (ABA)*, Vol. 33, No. 2, 1978.
- Pinto A. R., Branson D. M., *Understanding Corporate Law*, LexisNexis, 1999.
- Shapiro L. L., "Involuntary Dissolution of Close Corporations for Mistreatment of Minority Shareholders", *Washington University Law Quarterly*, No. 60, 1982.
- Stefanović Z., *Komentar Zakona o privrednim društvima*, Službeni glasnik, Beograd, 2019.
- Vasiljević M., "Pravo manjinskih članova (akcionara) na pokretanje postupka likvidacije društva kapitala", *Pravni život*, br. 11, 2002.
- Veličković J., "Mehanizmi rešavanja sporova između članova privrednog društva u slučaju blokade odlučivanja", *Pravo i privreda*, br. 4–6, 2016.

Datumi prijema i prihvatanja rada

Primljen: 29.03.2020.

Prihvaćen: 22.04.2020.

ORIGINALAN NAUČNI RAD